

Programmatoelichting

Op de lessenaars van het CvA Symfonieorkest staan geliefde composities van Tsjajkovski en Mendelssohn. Beide componisten worden vanwege hun melodisch talent door een breed publiek bewonderd, al klinkt soms het verwijt dat hun muziek daardoor diepgang zou missen. De jongere van de twee, Tsjajkovski, drukte in verschillende brieven zijn grote waardering uit voor zijn beroemde voorganger. Tijdens een verblijf in Leipzig begin 1888 woonde hij een concert bij waarvan de opbrengst bedoeld was voor de oprichting van een Mendelssohn-monument. Organisator van het evenement was de Russische violist Adolph Brodsky, die aan het door Mendelssohn opgerichte conservatorium doceerde.

Dezelfde Brodsky had in 1881 Tsjajkovski's Violconcert ten doop gehouden. De partituur lag al ruim drie jaar klaar, maar de beoogde solist Leopold Auer keurde het aan hem opgedragen werk af, omdat het niet bij het karakter van de viool zou passen. Auer kreeg later spijt van zijn aanvankelijke weigering en bracht de solopartij - met een paar 'verbeteringen' - onder de aandacht van zijn studenten. Minstens drie van hen, Mischa Elman, Jascha Heifetz en Nathan Milstein, namen later het concert op.

In het driedelige Violconcert wisselt Tsjajkovski lyrische en virtuoze momenten af. Het eerste deel draait om twee aan elkaar verwante thema's en bevat een uitdagende solocadens vlak vóór de reprise (een mogelijke verwijzing naar het violconcert van Mendelssohn). De daaropvolgende Canzonetta roept conform haar titel associaties op met een delicaat lied en mondt uit in een briljant slotdeel waarin halverwege een karaktervol en uitgesproken Russisch dansthema optreedt. Voor de genadeloze criticus Eduard Hanslick was dat te veel van het goede, maar voor violisten en muzikkliefhebbers wereldwijd blijft dit sprankelende werk tot de laatste maat een bron van vreugde.

In de zomer van 1829 begon de twintigjarige Felix Mendelssohn aan een Grand Tour door Europa om zijn horizon te verbreden. Niet Italië of Frankrijk vormde het startpunt, maar Schotland, het land van de legendarische bard Ossian en van de beroemde schrijver Sir Walter Scott. Na concerten in Londen reisde Mendelssohn met zijn boezemvriend Karl Klingemann naar Edinburgh. Zij bezochten bij schemering de ruïnes van Holyrood Abbey en het aangrenzende Palace of Holyroodhouse, waar Mary Queen of Scots had gewoond. Daar, zo schreef de componist aan zijn familie, werd het idee van een 'Schotse' symfonie geboren. Hij voegde aan deze brief een muzikaal thema toe dat hem ter plekke was ingevallen.

Het zou bijna dertien jaar duren voordat de compositie definitief gestalte kreeg. Pas in 1842 dirigeerde Mendelssohn de eerste uitvoering in Leipzig. Later dat jaar oogstte het werk veel bijval in Londen, waarna de componist deze symfonie (zijn derde in volgorde van publicatie, maar chronologisch gesproken zijn vijfde en laatste) aan de jonge koningin Victoria mocht opdragen.

De symfonie bestaat uit vier delen die zonder onderbreking gespeeld moeten worden. In de openingsmaten brengen altviolen en houtblazers het melancholische thema dat Mendelssohn op locatie in Edinburgh had genoteerd. In hoeverre de rest van de symfonie daadwerkelijk door Schotlands geschiedenis, landschappen en volksmuziek geïnspireerd is, blijft in nevelen gehuld. Het lijkt er in ieder geval op dat Mendelssohn geen bestaande volksmelodieën heeft gebruikt, al roept het pentatonische thema van de klarinet in het tweede deel associaties op met de doedelzak. En het is verleidelijk om het onverwacht gewichtige slotgebaar van de symfonie als een eerbetoon aan de trotse Schotten of aan de roemruchte Mary te beschouwen.

Michel Khalifa